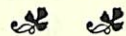

ՊԱՆԳՈՒԽՅՈՒՆ ԽՕՍՔԵՐ

Անծանօթներ հանդիպելով ինձ կ'ըսեն.
— Ողջո՞յն, պանդուխտ. որպիսի՞ են այս վայրեր:
Է՛հ, պանդուխտին ողջոյն մի տաք. ան չըկայ.
Այդ ողջոյնին ձայնն ականջիս շունչ մ'է լոկ.
Այս վայրերու տեսիլէն զայն լոկ գիտեմ
Որ օտար են և հայրենեացս աննըման:
Ողջո՞յն, ո՛հ, այն ողջոյն՝ զոր տան սիրելիք.
Վայր՝ այն միայն՝ որ կը կոչուի հայրենիք.
Դեղ է սըրտի, ցօղ զովարար այն ողջոյնն
Որ տրտմեալները զուարթ ծաղկի կը փոխէ:
Իսկ ողջոյններն այդ՝ դառն են ինձ, որ կու գան

Բերել նոր յուշն ողջոյններուն հին. և յուշն
Ողջունատու մեր սիրելեաց կը բերեն,
Բայց ո՛չ վայելքն հայրենիքին և անոնց:

Ա՛հ, պանդուխտին ողջոյն մի տաք, մի՛ ըսէք,
Մի տապալէք արեան մէջ սիրտը թաթաւ.
Թէ թշուառին հայրենի լուր մը չըկայ,
Թող յիշատակն անգամ անյուշ կորսըւի.
Օտար երկրի մէջ չեմ տենչար ողջոյնի,
Մինչեւ լըսեմ զայն երկրիս մէջ երկնաման:
Թրգմ. Հ. Ե. Փ. Ա.ԼԵՍԱՆ (ՏԽՐՈՒՆԻ)

ՊԱՆԳՈՒԽՅՈՒՆՆԵՐՈՒՆ ՈՐ Կ'ԱՆՑՆԻՆ

Տարտամ, երէր, լուսընկային տակ մեղոյշ
Կը յառաջէք. դէպ ի ուր...
Ան հըսկումի՛ է այս գիշեր. մինչեւ ուշ,
Խոցուած երգէն ձեր տըխուր՝

Զոր թռիչքին մէջ լըսեց ծիծառն ալ վերջին:
Կը պատմէ վաղն արցունքով
Ալիքներուն իմ սըգաւոր Արաքսին
Կարօտն հոգւոյն ձեր խըռով:

Ու ձեր ճամբուն՝ ո՛րքան աստղեր էք ցաներ
Քորք յոյզերովը պարման...
Որ կ'արիւնին այս իրկուն, գերդ տերեւներ
Հարբած ծոցին մէջ աշնան:

Երբ այս գիշեր ձեր խոնջ ճակատը նիրհէ
Յարկերուն տակ անծանօթ,
Ինչպէս երազ, ինչպէս տեսիլ ոսկիէ
Հոգիներուն ձեր կարօտ՝

Լըքուած յուշերը պիտի գան հին բոյնէն
— Երազանքի հանգրուան —
Հոգիներուն ձեր փարելու անձկօրէն
Որպէս սրտեր սիրական:

Ու կը նայի մենաւոր դէտը հեռուն
Յըրիւ եկած պարմանին
Ամպերուն պէս հողմատատան, անկայուն
Որ պահէ պահ կ'անհետին...

Հըսկէ՛ հոգեակ, դեռ կ'արտասուէ լուսընկան.
Ահա պաղ հողն հիւսիսին
Որ կը բերէ քեզ «Ծիծեռնակ»ն ողբական
Պանդուխտներուն որ կ'անցնին....

Հ. Ե. Փ.

ԳՐԱԿԱՆ ՓՇՐԱՆՔՆԵՐ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԹՈՒՄԱՆԵԱՆԷՆ

Չեռագիր տետրակի՛ մը մէջ՝ զոր ազնուօրէն խմբագրութեանս տրամադրութեան յանձնեց հրատարակելու «Բազմավէպ»ին մէջ մեր յարգելի բարեկամը՝ ծանօթ հրապարակագիր Պրն. Յ. Ճ. Սիրունի, կը հանդիպիմ սիրուն տաղի մը որուն վերնագիրն է «Երգ կաքաւի վանայ լեզուաւ»։ Ինչ որ արդէն մեր Մխիթ. Հայրերը հրատարակած են «Վանեցւոց երգ կաքաւու» տիտղոսով՝ «Բազմավէպ»ին մէջ (1850, էջ 230)։ Ստորեւ՝ վերջինս է որ կ'արտատպենք՝ իբրեւ ընտրելագոյն բնագիր, քան Պ. Սիրունիի օրինակը՝ որ աղաւաղ ընթերցումներ շատ ունի։

Առաջին տողերն իսկ կարգաւորվ անդրադարձանք որ այդ տաղը յար և նման էր Թումանեանի «Կաքաւի գովքի»՝ ժողովրդական անոյշ երգին։

Հարկ մը չկայ երկար փաստեր ու ապացոյցներ բերել հաստատելու համար անոնց նմանութենէն աւելի գրեթէ նոյնութիւնը գաղափարի, իմաստներու և մինչեւ իսկ բառերուն մէջ։

Հոս կը զետեղենք զանոնք իրարու դիմաց բաղդատական սիւնակներով, ուր իսկոյն աչքի պիտի զարնէ նոյնութիւնը զոր շեշտեցինք։

Ժողովրդական երգ
(Գրուած շուրջ 1830 թն, և հր. 1850 թն)

ԵՐԳ ԿԱՔԱՎԻ (ՎԱՆԵՅԻՈՅ)

Արեւ տէպաւ՝ սարին վերէն, խօրօտիկ խօրօտիկ⁴
Կաքաւ ելաւ իրեն բէռնէն⁵
Բարեւ արեց ծաղկներէն
Թաւա եկաւ սարի ծերէն. խօրօտիկ խօրօտիկ:
Ա՛յ խօրօտիկ խօրօտիկ
Ա՛յ սիրունիկ կաքաւիկ:

Երբ կաքեւուն ձէն կը լսեմ
Էրգիսն ի վեր դիւս կ'իրիշկեմ⁶
Կաքաւ կիւ գայ կըրկըրաւով
Դարին վերէն շորորաւով
Ա՛յ... անուշիկ կաքեւիկ:

Քէո բէռն հինած⁷ ծաղկներով
Ուրհան նարկիս նունուֆարով
Քէո տեղ լցուած է շաղերով
Դիւ կի մայլիս անմահ հոտով.
Ա՛յ... անուշիկ կաքաւիկ:

Քէո փետուրներ են փափուկիկ
Քէո վիզն երկէն, կըտուց պզտիկ,
Քէո թելին գէոն⁸ է նխշունիկ
Դիւ անուշ ես քանծ եղունիկ⁹.
Ա՛յ... անուշիկ կաքեւիկ:

Թումանեանի երգը
(Գրուած շուրջ 1900 թն, և հր. 1908 թն¹⁰)

ԿԱՔԱՎԻ ԳՈՎՔԸ

Արեւ բացւեց թուխ ամպերէն,
Կաքաւ թըռաւ կանանչ սարէն
Կանանչ սարէն, սարի ծէրէն
Բարեւ բերաւ ծաղկներէն:
Սիրունիկ, սիրունիկ,
Նախշուն կաքաւիկ:

Քու բուն հիւսած ծաղկներով՝
Շուշան, նարգիզ, նունուֆարով,
Քու տեղ լըցուած ցօղ ու շաղով,
Քընես, կելնես երգ ու տաղով:
Սիրունիկ, եւն:

Քու թեւ փափուկ ու խառուտիկ
Պըստի կըտուց, կարմիր տոտիկ
Կարմիր կարմիր տոտիկներով
Կը շօրօրաս ճուտիկներով:
Սիրունիկ, եւն:

Երբ կաքեաւիկ ծառին կ'իջնի
 Իր քաղցր ձէնով ճըլվըլ կ'անի
 Աշխարհս ըմէն¹⁰ զուարթ կ'անի
 Արուն ծովէն սիրտ կը հանի:
 Այ... աղուորիկ կաքեաւիկ:

Հաւքերն ըմէն ք'երնէկ¹¹ կուտան
 Հետ քէ կու գեան շարան շարան
 Քէո շուրջ եկած կը ճըլվըլան
 Ըսկի չիկայ քեզի նման:
 Այ... աղուորիկ կաքեաւիկ:

Անշուշտ զարմանալի է թէ ինչպէս «Անուշ»-ի և «Աղթամար»-ի ներշնչուած հեղինակը իր անուշով քշած է ոտանաւոր մը՝ որուն քանի մը բառն ու ձեւերը միայն փոխած է առանց իր կողմէն ո՛ր և է նոր գաղափար ու պատկեր դնելու:

Եթէ թուամանեանն արդարացնելու կէտ մ'ուզենք փնտռել, իր իսկ կնքած «Ժողովրդական երգեր» տիտղոսը պիտի ըլլայ անշուշտ, որուն տակ գետեղած է «Կաքաւի զովքը» ուզելով հասկցնել թէ աստուծոյ ժողովրդեան բերնէն զրի առնուած երգեր են:

Սակայն այս մեկնութիւնը դժուարութիւնը ա՛լ աւելի կը ծանրացնէ, քանի որ այդ հաշուով պիտի խլենք թուամանեանի հեղինակութենէն լաւագոյն և արժէքաւոր գործերը, ինչպէս են «Անուշ»-ը, «Սասունցի Դաւիթը», «Թմբկաբերդի առուի», «Մառոն», «Դեպի անհուն», «Հիւսիս», «Երկրորդ» և զեռ ուրիշ կտորներ (որոնց մէջն է և «Կաքաւի զովքը»), որոնք ամէնքն ալ «Ժողովրդական երգեր»-ու տակ հաւաքած է վերջին տպագրութեան մէջ (Կ. Պոլիս 1922-23), ուր անձամբ կատարած է վերջնական սրբագրութիւններ, կրճատումներ և փոփոխութիւններ:

Այս ոճով կ'արդարանայ կարծիքը այն գրագէտներուն որոնք բանաստեղծի երգերը կարգի դափնի մը հազիւ կը զիջանին շնորհել թուամանեանի՝ որ այնքան սիրուած է մեր ժողովրդէն:

Չենք կրնար ուրանալ ստորեկ հետեւողութիւնը զոր տեսանք, սակայն միւս կողմէն արդար չէ մերժել բանաստեղծի և մանաւանդ հայաշունչ և ժողովրդական բանաստեղծի տիտղոսը թուամանեանի՝ թէեւ աւելի ստորին աստիճանով քան Դուրեանն ու Տէրեանը:

Հ. ԵՂԱՍ ՓԵՏԻԿԵԱՆ

1. Հաւաքածոյ մ'է, ուր, ինչպէս կ'ըսէ Պ. Յ. Ճ. Սիրունի «Գրութեան եւ ընդօրինակումն եւ զանազան նիշեր» Պողոս Սեբաստեանի (Paul Sebastian) կողմէն. գրուած է Հոմի մէջ, հաւանօրէն 1830ի առնանքը, քանի որ մէջը կան յուշեր և նկարագրութիւններ մինչեւ 1824-5:

Կը յուսանք հետզհետէ հրատարակել ուրիշ կտորներ ալ որ շատ հետաքրքրական են, յատկապէս տաղեր և 1800ի առաջին քաղաքի ժամանակագրական դէպքեր:

2. 2* Տես Յ. Թուամանեանի Բանաստեղծութիւններ, տպ. Բագու, 1908. էջ 99-100:

3. Գալա: - 4. Գեղեցիկ, սիրուն: - 5. Բոյնէն: - 6. Ճաշ ուտել: - 7. հիւսած, նկարած: - 8. Գոյն: -

9. Աղաւթի: - 10. Ամէն: - 11. Քեզի երեսնի:

ՕՐՈՒԱՆ ԳՐԳԵՐ

(ԳՐԱՆՈՍԱԿԱՆՆԵՐ)

ՌԷՆ

«Դեղակահարուածները» վէպ Ռուսական մեծ յեղափոխութիւնից: Փարիզ 1931. Դինը 20 ֆր.:

Այս «Դեղակահարուածներ»-ով Ռէն կը գրէ իր ամէնէն երկարապատում վէպը: «Հայրենիք» ամսագրին մէջ յայտնի է վիպասանը իր վիպակներով, որոնք ինչպէս նաեւ «Դեղակահարուածները» վէպին սահմանէն դուրս կ'ելլեն, և հեղինակը աւելի պատմիչի ընդունակութիւնը կը յայտնէ. ախորժելի պատմիչ մըն է բառին որոշ նշանակութեամբ:

Այս վէպին մէջ երբեք կը շեղի պատմութիւնէն և ռումանթիկ թոյլք մը կ'առնէ. շեղումը կարճատեւ է. պահ մը կը կարծես թէ Տոստոյեւսքիին մէկ վէպը կը կարդաս, և կը խաբուիս. զի Ռէն կ'ընտրէ պատմել, արուեստի հրապոյրով քեզ չ'ուզեր շլացնել:

Հիմնական սխալ մըն է նման նիւթ մը գրկել ռումանթիկ շրջանակէ մը: Ամէն պատկեր իր պատշաճ շրջանակը կը պահանջէ: Լէօի «Մելիքի Աղջիկը» կ'ուզես միշտ կարդալ, վասն զի ան միայն պատմութիւն չէ, այլ ռումանթիկ վիպասանութիւն:

Ի՞նչ է այս վէպին նպատակը:

Շատ պարզ. համաշխարհային պատերազմի պտուղն է Ռուսաստանի Պոլշեիկութիւնը. հեղինակն ալ յեղափոխական մտաւորական մըն է, և դաշնակցական. հալածուած պոլշեիքներէն. Տոստոյեւսքիի ակնոցով չի դիտեր Ռուսաստանի դատաւորները. աներեւակայելի ապուշութիւն կը մտցնէ նոյն դատաւորներու աշխրաւ դատապարտութեանց մէջ: Յոյց կու տայ թէ Դաշնակցութիւնը ո՛րքան սոսկալի և միանգամայն անախորժելի նկատուած

է խուժանավար Ռուսաստանի մէջ: Հեղինակը ցոյց կու տայ թէ ինչպէս անմեղ կոշկակարներ, վարժապետներ, տիրացուներ և տէրտէրներ անիրաւօրէն զնդակահար կը տապալին. և ի վերջոյ նոյն դահիճները իրենք ալ իրենց արժանաւոր պատիժը կը գտնեն:

Նիւթը իրօք վիպասանական է, ուր հեղինակը կարող էր ցոյց տալ արուեստի էջեր. և արդէն արուեստը կարելի է մոցընել ամէն նիւթի մէջ, բաւական է որ հեղինակը քաջ ու վարպետ արուեստագէտ ըլլայ: Արուեստը խտրել չի դնէր այս կամ այն առարկաներուն մէջ:

Վիպասանական երկասիրութեան մէջ հարկ է որ հեղինակը իր մտքէն հոսեցնէ քնարերգական գիւտեր, յեղաշրջէ պատմութիւնը և այնպիսի շքեղ պատմութեան մը ձգէ իրականին վրայ, որ ընթերցողը սքանչացած, առանց ընդհատումի շարունակէ կարդայ և աւարտէ ընթերցումը, և ցաւի որ շուտով կը վերջանայ այն զրաւան ըմբռնումը:

Ռէն, ինչպէս ըսի, չէ ուզած պատմական իրապաշտութիւնէն դուրս ելլել. չէ կարելի ըսել որ ինքը անընդունակ ըլլայ արուեստի գործ մը արտադրելու: Իրապաշտ է, սակայն իր պատմածներէն շատ մասերը անկարելի է որ իրական ըլլան: Ռէն դատարաններու մէջ անիրական դէպքեր ստեղծեր է. առանց ատոր չէր կրնար կենդանութիւն տալ իր գրութեան:

Հեղինակը իր այդ աշխատութեան մէջ յայտնած է իր նկարագիրը, իր գաղափարները, իր կուսակցութեան գոյնը, իր ներքին ձգտումները: Եւ ինքը քաջութիւն ունեցեր է անիրականը իրական ցուցնել — զոչեւ իբրեւ զճշմարիտ ցուցանել, ինչպէս կ'ըսէ Նարեկացին Ս. Գրիգոր՝ իր «Երգոց երգոյն» մեկնութեան մէջ:

Եւ այնքան կը չափազանցէ անիրականին մէջ, որ անկարելի կը դառնայ վրաստանութիւն մ'ունենալ նոյն իսկ իրական դէպքերուն վրայ:

Վիպական կապակցութիւնը աղարտուած է, կը սկսի արկածախնդիր, իսկ շա-